

ФОРМУВАННЯ СТАТУСУ ВЧИТЕЛЯ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано дані моніторингового дослідження престижності професії вчителя. У результаті встановлено, що професія учителя має низький рівень престижу серед інших професій. Такі висновки підтверджують тенденцію зниження рівня страти представників цієї професії в системі соціальної стратифікації.

Ключові слова: статус учителя, професія учителя, моніторинг.

Економічні та політичні зміни в суспільстві України на початку ХХІ ст. стали причиною перерозподілу, розшарування суспільства й утворення соціальної нерівності та становлення класової системи соціальної стратифікації.

У вітчизняній соціології стратифікаційні процеси, процеси соціального розшарування та соціальної структури суспільства широко досліджували З. Голєнкова, М. Горшков, Т. Заславська, Н. Лапін, А. Маршак, М. Руткевич, Н. Тихонова, В. Чупров та ін.

Проблема соціального статусу завжди перебувала в центрі досліджень вітчизняних соціологів. Різні аспекти соціального статусу розглянуто в працях Л. Беляєвої, Л. Гордона, Е. Ігітханян, А. Кравченко, Г. Осипова, С. Полутіна, Ж. Тощенко, А. Філіппова та інших дослідників.

Проблему формування соціально-професійного статусу вчителів у регіональних соціумах досліджено в працях Е. Дюндик, С. Железнякової, О. Лукші, А. Орлова, Г. Солодової, Н. Хридіної та ін. Незважаючи на існування досить великої кількості досліджень, присвячених вивченню соціального статусу, процесів стратифікації суспільства, формуванню соціально-професійного статусу вчителя, недостатньо визначеною є проблема місця професії вчителя в системі стратифікації сьогодні. Тому **метою** нашої **статті** стало виявлення рівня статусу професії вчителя у сучасному українському суспільстві.

За даними соціологічних досліджень [2–4; 7], сьогодні відбувається перерозподіл суспільства в межах нової класової системи. З огляду на місце професії вчителя у цій системі, зазначимо, що наприкінці ХІХ ст. – початку ХХ ст. учителів, як і наукових співробітників, відносили до такої соціальної групи, як інтелігенція, еліта чи наголошували на входженні їх до складу вищого або середнього класу, де вони становили значну більшість представників.

Г. Сіласте зазначає, що вже наприкінці ХХ ст. інтелігенція розподілялась на три страти: вища інтелігенція (люди творчих професій, які розвивали науку); масова інтелігенція (лікарі, вчителі, журналісти та ін.); напівінтелігенція (техніки, фельдшери та ін.). Автор наголошує, що не можна однозначно визначити: до окремої групи чи різних соціальних груп належить інтелігенція, оскільки існують різні класифікації стратифікації суспільства з різними критеріями, тому обидва підходи до визначення місця інтелігенції в суспільстві існують сьогодні в науці [5].

Зазначені динамічні процеси вплинули й на зміну статусу вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Так, А. Кравченко підкреслює, що наприкінці ХХ ст. виникла нова група середнього класу – так звані “нові бідні” [2]. У цю групу ввійшли ті верстви населення, які за своєю освітою та кваліфікацією, соціальним статусом і демографічним положенням ніколи раніше не належали до нижчих верств (саме до

цієї групи відносять сьогодні науковців, викладачів, офіцерів). Крім того, спостерігається тенденція зміни статусу цієї групи до ще нижче за середній рівень [2].

Такі тенденції не задовольняють сьогодні ні вчителів, ні Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Саме тому згідно з Наказом МОНмолодьспорту України від 04.11.2011 р. № 1264 було проведено моніторинг статусу та ролі вчителя в українському суспільстві, метою якого стало визначення статусу шкільного вчителя у соціальній структурі України сьогодні. Завданням дослідження стало з'ясування громадської думки про авторитет і роль педагога в суспільному житті, чинників, які впливають на статус українського вчителя, проблем, що потребують вирішення.

У моніторингу взяли участь учителі, які викладають у початковій та старшій школі (відповідно 1481 особа та 1486 осіб), батьки молодших школярів і старшокласників (відповідно 1079 та 1546 осіб), учні 10-х класів (1544 особи) з міст і сільської місцевості, з АРК, 24 областей, м. Київ та м. Севастополь. Вибірку було сформовано з урахуванням усіх вимог до її побудови. Загальна кількість респондентів відповідно до вибірки становить 7136 осіб (див. рис. 1). Над розробкою анкет, аналізом даних працювала робоча група, створена згідно з Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 04.11.2011 р. № 1264 [1].

Анкета для учня містила 11 запитань, за допомогою яких зібрано додаткову інформацію про відносини вчителів і старшокласників, про ставлення підлітків до професії вчителя, про те, яким бачать діти справжнього вчителя тощо.

Отримані дані було розміщено на сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, за якими встановлено, що престижність тієї чи іншої професії, в очах підростаючого покоління, зумовлюється низкою факторів: рівень оплати праці, суспільна значущість, попит на ринку праці тощо. На думку лише 10–15% учнів 10-х класів, професія учителя в Україні є високопрестижною. Майже половина респондентів серед десятикласників (45,6% тих, хто навчається у місті, та 53% тих, хто здобуває освіту в сільській місцевості) назвали професію вчителя “досить престижною”. На жаль, значна частина учнів (32,67% десятикласників із сільської місцевості та 44,58% з міст) негативно оцінила престиж професії вчителя [1]. Отже, вважаємо, що сьогодні професія учителя для учнів старшої школи не є престижною [1]. Зазначимо, що у селі ця професія більш престижна, ніж у місті.

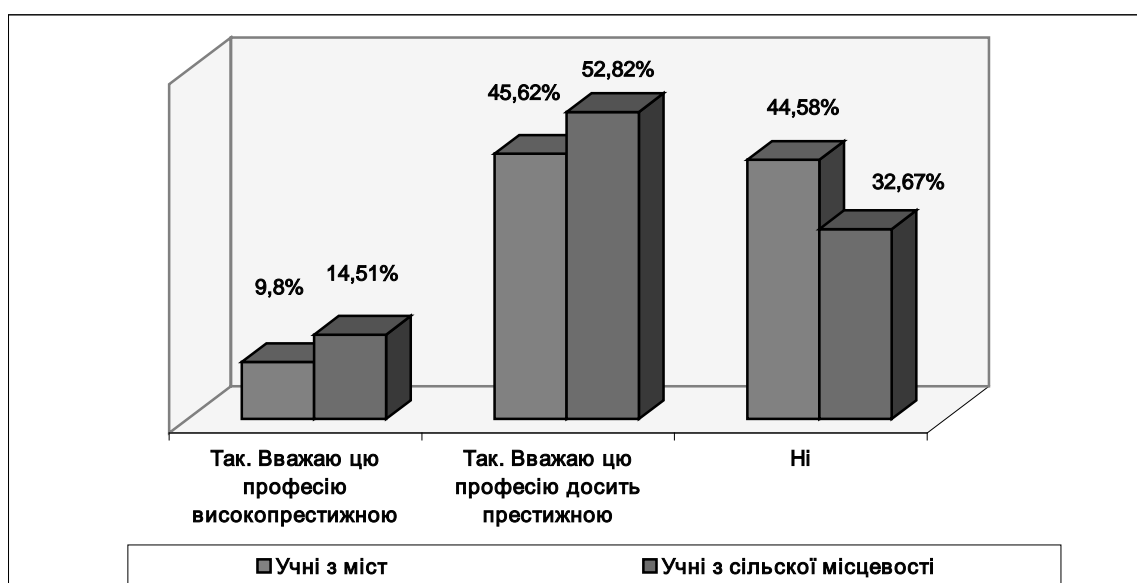

Рис. 1. Узагальнені відповіді десятикласників на запитання: “Чи престижна, на Вашу думку, професія учителя в українському суспільстві?” (%)

Аналізуючи відповіді учнів про обрання професії, можемо зазначити, що 12,25% учнів з міст і 16,70% із сільської місцевості відповіли позитивно на запитання “Чи хотіли б Ви обрати професію вчителя?”. Більше ніж половина опитаних (55%) як у місті, так і в селі, не розглядають можливість пов’язати своє життя із цією професією. Отже, ці дані знов підкреслюють непрестижність професії вчителя. Негативним є й той факт, що третина старшокласників, за рік до закінчення школи, не визначилась із вибором професії (рис. 2).

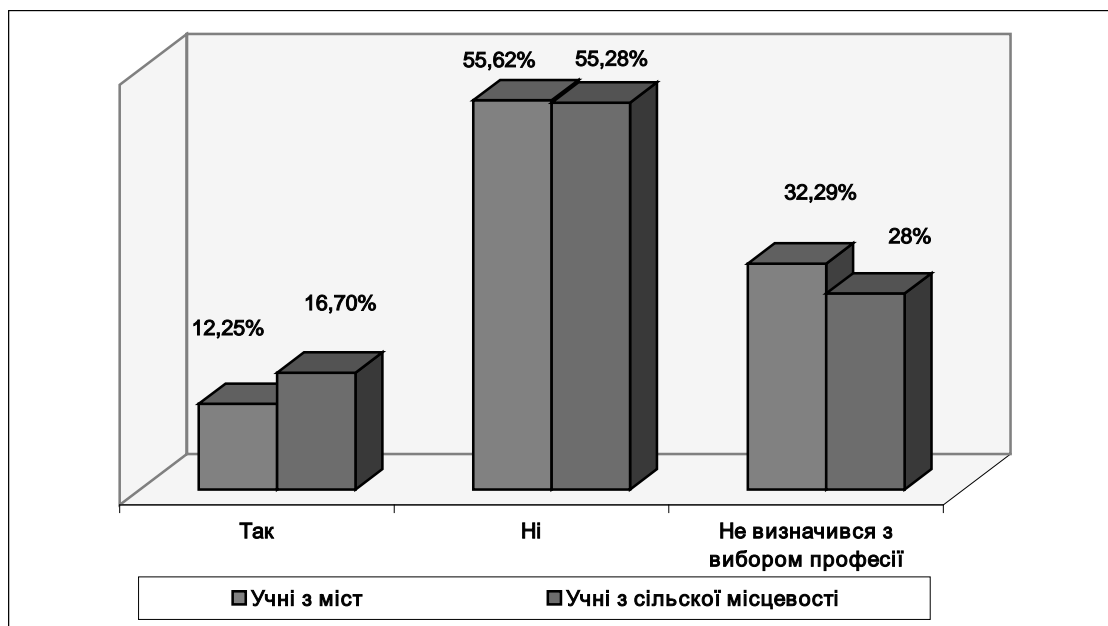

Рис. 2. Узагальнені відповіді десятикласників на запитання: “Чи хотіли б Ви обрати професію вчителя?” (%)

Аналізуючи дані анкет учителів, отриманих Інститутом інноваційних технологій, зазначимо, що переважна більшість опитаних учителів свідомо обрали свою професію. Від 51,22 до 71,59% респондентів зазначили, що саме любов до дітей, прагнення надати їм міцні базові знання, виховати та розвинути їх особистісні риси стали найвагомим фактором при обранні професії. Від 36,55 до 48,58% респондентів відзначили, що на їх вибір вплинув соціальний статус професії вчителя та повага до неї в суспільстві. Третина вчителів, які викладають у середній та старшій ланках загальноосвітньої школи, обрали професію вчителя тому, що хотіли займатися певною наукою, основи якої вони викладають у школі. Від 2 до 6,5% респондентів заявили, що у професію потрапили випадково (рис. 3).

На запитання “Які чинники, на Вашу думку, ускладнюють роботу вчителя?” переважна більшість учителів, які працюють у сільській місцевості (70%), назвали головним чинником незацікавленість учнів у здобутті знань; 73% вчителів початкових класів із сільської місцевості вважають, що й батьки молодших школярів також не виявляють активного інтересу до навчальних досягнень дітей і тим самим значно ускладнюють роботу вчителя [1].

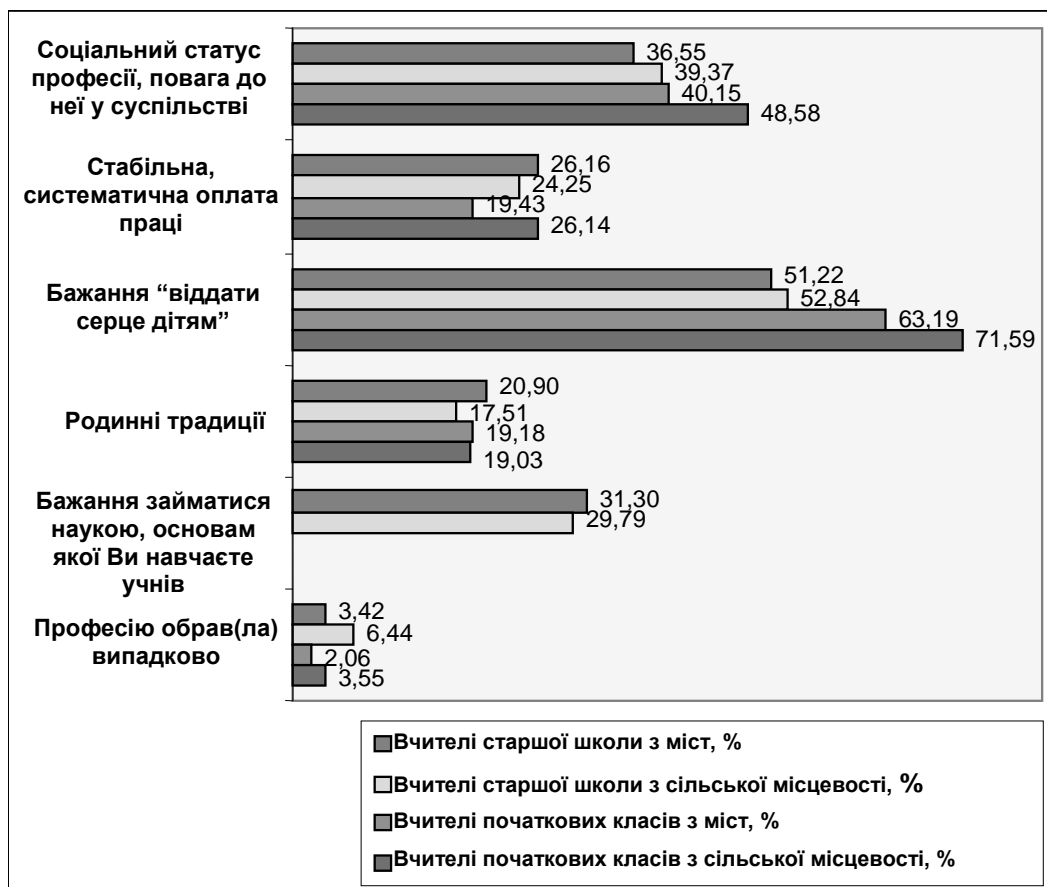

Рис. 3. Узагальнені відповіді вчителів на запитання "Які фактори були найвагомішими при виборі Вами професії вчителя?" (%)

Учителі визначили чинники, які, на їх думку, можуть вплинути на зміну соціального статусу вчителя. Переважна більшість опитаних (до 79,55%) вважають, що суттєве підвищення заробітної плати сприятиме підвищенню авторитету вчительської професії в українському суспільстві. До 75% опитаних зазначили, що змінити соціальний статус учителя можна лише за умови зміни державної політики щодо вчительства. За словами респондентів, "держава повинна повернутися обличчям до вчителя": необхідно розробити, прийняти й на практиці реалізувати державну цільову програму, спрямовану на підвищення соціального статусу вчительства, на покращення соціально-побутових умов та матеріальної захищеності тих, хто за покликанням душі "сіє розумне, добре, вічне".

Незважаючи на всі труднощі й проблеми, які існують сьогодні, більшість респондентів (59,26–67,81%) негативно відповіла на запитання "Чи хотіли б Ви змінити професію за умови реальної можливості перепрофілювання?". Не може не викликати занепокоєння той факт, що близько 17% опитаних відповіли на це запитання "так", а ще 24% не знайшли на нього відповідь.

Аналізуючи відповіді батьків на запитання "Чи престижна в українському суспільстві, на Вашу думку, професія вчителя?" дійшли таких висновків: 43,3% – вважають цю професію престижною, 20% – вважають цю професію досить престижною та 35,4% – вважають цю професію непрестижною [6].

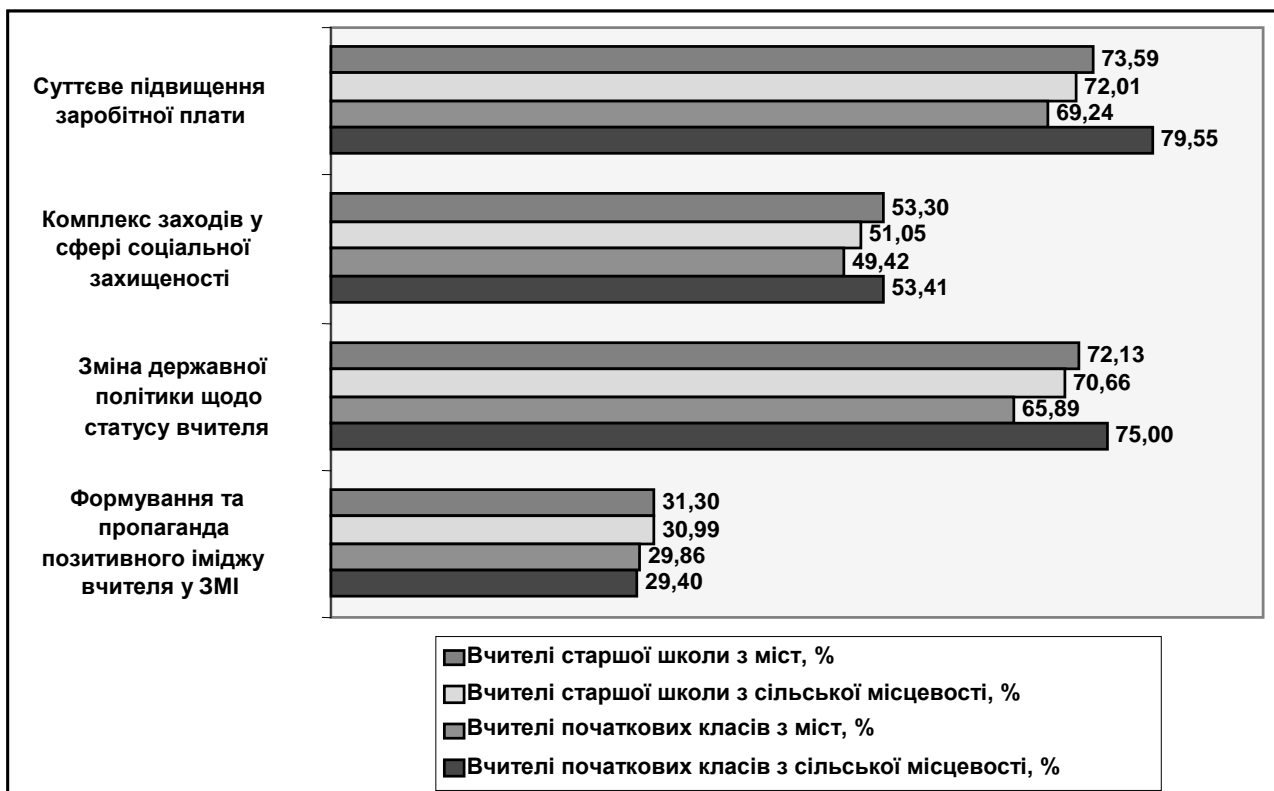

Рис. 4. Узагальнені відповіді респондентів на запитання “Оберіть чинники, які можуть, на Вашу думку, найбільш суттєво вплинути на зміну соціального статусу вчителя, підвищити його авторитет в українському суспільстві?” (%)

Порівнюючи відповіді учнів та батьків, зазначимо, що батьки вважають професію вчителя більш престижною, ніж їхні діти. Але узагальнені відповіді батьків на запитання “Чи хотіли б Ви, щоб дитина обрала професію вчителя?” були такими: 17,6% батьків відповіли “так”, 43% батьків відповіли “ні”, не змогли надати відповідь – 39,7% [6]. Таким чином, незважаючи на високий рівень статусу професії вчителя, як зазначили батьки, вони в більшості випадків не хотіли, щоб їх дитина опанувала вчительську справу.

Висновки. Отже, за даними, які були отримані при проведенні моніторингу Інститутом інноваційних технологій, згідно з Наказом МОНмолодьспорту України від 04.11.2011 р. № 1264, професія вчителя втрачає престижність серед інших професій; це підтверджує тенденцію зниження рівня страти представників цієї професії в системі соціальної стратифікації, що, на наш погляд, стане причиною зниження рівня культури молоді України.

Список використаної літератури

1. Інформація про проведення моніторингового дослідження щодо статусу та ролі вчителя в українському суспільстві [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки молоді та спорту України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – Режим доступу: http://iitzo.gov.ua/monitoring_v_osviti.html.
2. Кравченко А.И. Социология : учебник для вузов / А.И. Кравченко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Академический Проект, 2001. – 508 с.
3. Римашевская Н.М. Социальные последствия экономических трансформаций в России / Н.М. Римашевская // Социол. исслед. – 1997. – № 6 – С. 56–57.
4. Руткевич М.Н. Процессы социальной деградации в российском обществе / М.Н. Руткевич // Социол. исслед. – 1998. – № 6. – С. 3–12.

5. Силасте Г. Стратификация российского общества [Электронный ресурс] / Г. Силасте // Русский гуманитарный интернет университет библиотека учебной литературы. – М., 2002. – Режим доступа: www/i-u.ru.

6. Узагальнені результати анкетування батьків учнів початкових класів. Моніторингове дослідження щодо статусу та ролі вчителя в українському суспільстві [Електронний ресурс] // Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу: <http://www.ipro.edu.te.ua/index.php/2010-12-23-14-49-58>.

7. Филиппов А.А. Категория социального статуса в зарубежной и отечественной социологии / А.А. Филиппов // Вопросы современной науки и практики. Университет имени В.И. Вернадского. – 2012. – № 1 (37) – С. 306–313.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012.

Васильева С.О. Формирование статуса учителя как актуальная социально-педагогическая проблема

В статье проанализированы данные мониторингового исследования престижности профессии учителя. В результате которого установлено, что профессия учителя имеет низкий уровень престижа среди других профессий. Такие выводы подтверждают тенденцию снижения уровня страты представителей этой профессии в системе социальной стратификации.

Ключевые слова: статус учителя, профессия учителя, мониторинг.

Vasylieva S. Formation of teacher's status as an acute social and pedagogical problem

This article analyzes data monitoring research prestige of the teaching profession. The result is found that the teaching profession has low prestige among other professions. These findings confirm the trend lower strata of the legal profession in the system of social stratification.

Key words: status of teachers, the teaching profession, monitoring.